

A Christie-krimik ízei

BENYOVSZKY KRISZTIÁN

„Amint meghallottam, hogy áthajozik (...) felöltött bennem: történni fog valami! Együtt vadászunk majd, mint régen. Mégpedig nem valami közönséges ügyben... Valami rendkívüli kell... – izgatottan hadonászott –, valami finom... *recherché... délicat*” (Vermes Magda fordítása).

A francia kifejezésekből már rájöhetett a kedves olvasó, kitől is származik a fenti idézet. Igen, a nagy Hercule Poirot intézi ezeket a szavakat hűséges társához, Hastings kapitányhoz az *ABC-gyilkosságok* című regény elején. Mondanom sem kell, hogy kérése meghallgatásra talál, s nem sokkal ezután egy olyan gyilkosság-sorozat ügyében bizonyíthatja zseniális képességeit (a híres szürke agysejtek nagy öröme), hogy mind a tíz ujját megnyalja utána, s hasonlóképpen az olvasó is. De többet egy szót se Agatha Christie egyik legjobb krimijéről! Inkább arról kellene beszélnem, miért indítottam épp ezzel a részlettel ezt a recenzíót.

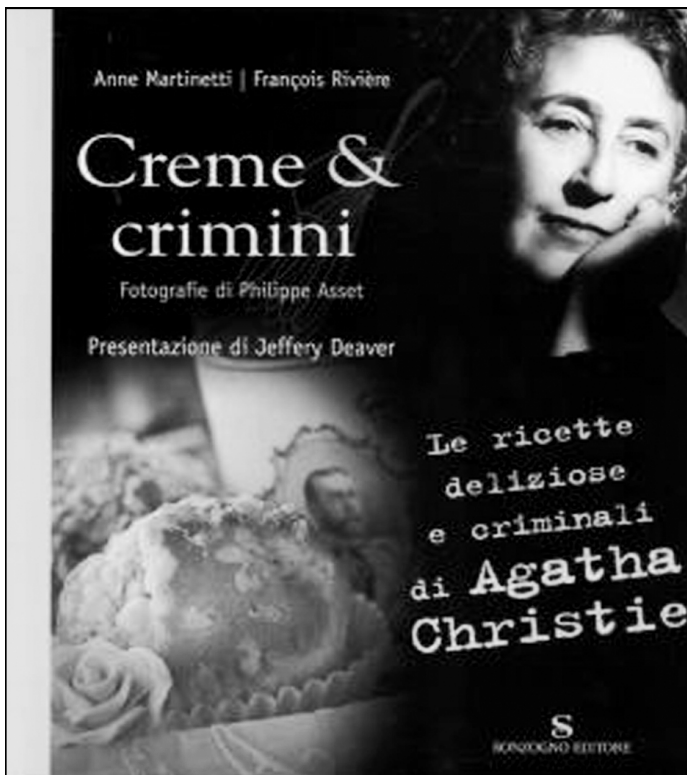
Mindenekelőtt azért, mert rámutat detektívünk bűnügyekhez való viszonyának egyik fontos vonására. Poirot nemcsak az étkezés terén gourmand, hanem nyomozói munkájában is. Számos történet bizonyítja, hogy előszeretettel vesz részt magas politikai érdekeket befolyásoló vagy az arisztokrácia, illetve hírességek köreiben elkövetett gyilkosságok és rablások felderítésében. Általánosságban elmondható, hogy nem vállal el akármilyen ügyet, válogat közöttük (megteheti): az egyszerű hétköznapi bűntények helyett a különleges (recherché), a furcsa vagy a felettébb rejtélyes esetek vonzzák, a valódi inyenccsalatok (délicat). Az idézetből is kitétszik, hogy ebben az esetben Poirot szó szerint ki van éhezve egy kis gyilkosságra.

Gasztronómia és krimi? Pusztá hasonlat ez itt, vagy többre gondoljunk?

Anne Martinetti és François Riviere könyve (*Creme & crimini. Le ricette deliziose e criminali di Agatha Christie*) arról igyekszik meggyőzni bennünket, hogy érdemes komolyan vennünk az angol író műveinek ételekre és evésre vonatkozó részeit. Az eredetileg francia nyelven megjelent kötet (melynek olasz fordítása 2006-ban látott napvilágot) a maga módján szintén „inyencfalat”; különösen azok számára (magam is közéjük tartozom), akiket egyaránt érdekel az angolszász detektívirodalom és a konyhaművészet. Mielőtt bármit is mondanék róla, előrebocsátanám, hogy a *Creme & crimini* egy színes, gyönyörűen kivitelezett, káprázatos ételfotókat tartalmazó (Philippe Asset munkái) kiadvány. Olyan, amit nem kiolvas az ember, hanem olvasgat: időnként előveszi, belelapoz, el-elcsíp egy-egy idézetet és legelteti a szemét a képeken.

Ahogy a cím is utal rá, egy receptgyűjteményről van szó, melyek szerzője Agatha Christie. Vagyis majdnem. Nem egy eddig lappangó szakácskönyvre kell gondolni, hanem egy olyan, különböző műfajú szövegeket és képeket egyaránt tartalmazó albumra, mely a krimi királynőjének műveit és élettörténetét használja vezérfonalként a hagyományos angol konyha bemutatásához. Vagy fordítva? Mindkét megközelítés elfogadható.

A könyv hat fejezetre oszlik. Mindegyik élén egy esszé áll, mely Christie életrajzán és bűnügyi történeteinek keresztül egy-egy ételcsoportra vagy étkezési szokásra irányítja rá a figyelmet. Ezek után következnek a tematikusan csoportosított és illusztrált (grafika, fotó) receptek. Az oldalak felső sarkában – tipográfiailag és a színeket tekintve is jól elkülönítve – mindig egy olyan irodalmi idézet szerepel, melyben az adott ételről esik szó. Ez alatt pedig a mű rövid ismertetése olvasható. Ezek a rezümék korántsem sablonosak: találóak, szellemesek és ami nagyon

fontos – diszkrétek. Csak sejteteknek, de nem árulnak el semmi lényegeset a bűnügyi rejtvényből. Valódi kedvcsinálók, afféle „apró falatkák”. Ha többször szerepel egy-egy regény vagy elbeszélés, akkor az idézeteket minden esetben más, az adott kontextusnak megfelelő ismertetés kíséri.

Agatha Christie detektívregényeiben általában nem találkozunk az ételek vagy azok elkészítésének részletes leírásával. Csak akkor fordulnak elő a művekben hosszabb gasztronómiai eszmefuttatások, ha azok a rejtélyütemezett pontjából jelentőséggel bírnak. Mondjuk az áldozat által elfogyasztott étel vagy ital tartalmazta a halált okozó mérget, valamelyik fogásban rejtették el a lopott ékszert (*A karácsonyi puding*) vagy a tettest az étkezési szokásai leplezték le (*Aszedertorta*). Az angol író-

nő felettébb kedvelte a mérgezőes gyilkosságokat, többek között azért, mert ez – a fizikai erő igénylő erőszakos bűntettekkel ellentétben – a gyengébb nem képviselőit sem zárta ki a gyanúsítottak viszonylag szűk köréből. A tett sikeres végrehajtásához azonban tisztában kell lenni az ételek és a mérgek néhány alapvető tulajdonságával – mindenekelőtt az ízekkel és az adagok hatékonyságával. Bizonyos ételek vagy italok erőteljesebb íze ugyanis elnyomja a mérgek általában kellemetlen, kesernyős vagy émelyítő ízét, ez pedig minden elkövetőnek elemi érdeke. Ez a kis példa is mutatja, hogy a gasztronómiai alapismeretek nemcsak a gyilkos, hanem a nyomozó és a vele versengő vagy módszerét csodáló krimiolvasó számára is felettébb hasznosnak bizonyulhatnak. Ha ugyanis tudja, hogy mik azok az ételek, amik az arzén vagy a sztrichnin ízét semlegesíthetik,

akkor kellő gyanakvással kíséri majd felbukkanásukat egy-egy mérgezőes történetben.

Anne Martinetti és François Riviere könyvét azonban nem csupán az ételekért, hanem a tágabb kulturális kontextusok megismerése végett is érdemes fellapozni. Az esszék és az ételleírások Christie-re és kedvenc hőseire vonatkozó részeiből ugyanis megismerhetjük az angol étkezési szokásokat és a leggyakrabban fogyasztott hagyományos ételek szimbolikáját is. Nemcsak az derül ki tehát, hogy miként is kell elkészíteni Poirot kedvenc édességeit vagy Miss Marple vajás süteményét, hanem az is, hogy maga e figurák megalakítója hogyan viszonyult a konyhaművészethez. Agatha kiskorától fogva jó evő volt, imádta az angol konyhát, amellyel belga magányosnyomozójának kontinentális ételekhez szokott gyomra hosszú évek múltán sem volt képes megbarátkozni. (Mennyi epés megjegyzés is hagyja el a száját az angolok izetlen és etetlen konyhájáról!) Megtudhatjuk továbbá azt is, hogy Agatha Christie-nek élete válságos időszakában is egy kiadós ebéd vagy vacsora hozta meg ismét az életkedvét. A legsötétebb helyzetekben sem feledkezett meg tehát az evés testet-lelket gyógyító hatásáról. Ahhoz az elvhez tartotta magát, amit a *Nem zörög a haraszt (The moving Finger)* című regényének nyomozójával mondatott ki: először is megreggeliznék, üres gyomorral nem lehet szembenézni egy gyilkossággal.

Véleményem szerint az Anne Martinetti és François Riviere könyvéhez való olvasói viszonyulást alapvetően két tényező, két elvárás határozza meg. Aki csak főzni szeret, de borzongani vagy rejtvényfejténi nem, az is megtalálja benne a magáét: kedvére válogathat az angol konyha remekei közül. Aki Christie-rajongó, kevés affinitással a konyhaművészet iránt, a vendégszövegeknek és az életrajzi adalékoknak köszönhetően

újraidézhetheti kedvenc olvasmányainak és szerzőjének világát, az inycsiklandó képeken pedig láthatja azt, amiről – különösen ha nem angol vagy anglofil – a szöveget olvasva csak halvány(abb) elképzelése lehetett. Az irodalmi kontextust hanyagoló *pragmatikus* és a gasztronómiai motívumok új megvilágításba helyezik a krimi műfaját, a krimi pedig az étkezési kultúrára kínál rálátást egy sajátos, szokatlan perspektívából.

Az olaszul olvasók számára örvendetes, hogy a *Creme & crimini* nem az egyedüli ilyen jellegű, „gasztkriminológiai” kiadvány. Ugyanaz a kiadó hasonló kivitelben jelentette meg a legnagyobb inyenc nyomozó, Nero Wolfe történeteiben előforduló recepteket (*Il manuale di cucina di Nero Wolfe*), segy erre a műfajra szakosodott sorozat darabjaként láttak napvilágot Maigret, Poirot és Marple, illetve Montalbano felügyelő receptjei is. Ezek a könyvek mintha új értelmet adnának a krimiíróknak is ismert cseh anglista, Břetislav Hodek egyik mondatának: „A detektívtörténet ha nem is főétel, de valamiféle desszert az irodalom nagy lakomáján” (57.) Persze vannak, akik nem igénylik a desszertet, mások viszont, az édessájúak, inkább a főételt ugorják-ugornák át. Én mind a kettőt szeretem, a maga módján és a maga helyén. Végezetül már csak egy óvatosságra intó megjegyzés a „fő” előtag sugalmazta értékhangsúlyokkal kapcsolatban: ne feledjük, hogy egy valóban finom édesség elkészítése legalább annyira igényes feladat, s nemegyszer még igényesebb is, mint a főfogásé.

(Anne Martinetti – François Riviere: *Creme & crimini. Le ricette deliziose e criminali di Agatha Christie. Milano, Sonzogno Editore, 2006*)

Világmegvetésből katedrális

SZALAY ZOLTÁN

Az *utolsó farkas* című legújabb művében Krasznahorkai László könnyedén, már-már banálisan („Épp nevetett...”) indítja útjára monumentális mondatgépezetét, amely aztán több tucat oldalon keresztül zakatol, anélkül, hogy egy pillanatra megakadna. A történet tulajdonképpen teljes egészében kisszerű, nagy drámák és fennkölt tragédiák nélkül: egy zátonyra futott filozófus furcsa kalandja, amely sokban hasonlít a szerencsétlen balek Korim György örült történetére vagy az előző kötet, a *Seiobo járt odalent* elesett hőseinek – külsőségeiben – szintén nem különösebben nagyszabású historiáira. A német filozófus leszámolt a gondolkodással, a tudománnyal, a könyvekkel, semmirekellő kocsmatöltekként tengődik Berlin legmélyén, amikor csak úgy a semmiből kap egy megbízást, a spanyolországi Extremadurából, az elveszett paradicsomból.

Krasznahorkai kiválóan ért hozzá, hogyan hozzon játékba úgy sablonokat és akár közhely-

gyanus elemeket, hogy azokat egy hiteltel kifizogástalan történetbe ágyazva új, eredeti jelentéstöltettel lássa el. Az *utolsó farkas* – ez akár egy gyenge indiánregény címe is lehetne, s a történet további elemei (ember és természet elkeseredett küzdelme, a „csúnya” civilizáció rombolása) szintén valamennyire a giccis felé hajlanak. (Hozzátehetjük, első hallásra a szerző korai főműve, a *Sátántangó* című regény címe is némileg hatásvadásznak tűnhet, miközben minden idők egyik legnagyobb magyar regényéről van szó.) A terjeszkedő civilizáció pusztításától mindaddig megmenekült paradicsomi táj képe hasonlóan erőltetettnek érződik elsőre, a megingathatatlan egységű Krasznahorkai-mondat azonban gyorsan eloszlatja minden aggályunkat. A gyengéden hömpölygő pátosos az elhallgatás finom játékai, illetve a krimiszerűen bonyolított cselekményvonal feszültsége őrzik meg medrében. Monológyszerű elbeszélési technikáját Krasznahorkai mára olyannyira tökélyre fejlesztette, hogy kívülről úgy tűnik, mintha

csak úgy gombnyomásra „szakadna ki” belőle ez a finom, törékeny szókatedrális.

Az utolsó farkas nyomait üldözzük, illetve ennek az üldözésnek a mesélését követhetjük nyomon: a német filozófus egykedvűen osztja meg történetét a Sparschwein nevű közönséges lebujs magyar csaposával, akinél közömbösebb hallgatóságot aligha találhatna. Krasznahorkai mintha nagy általánosságban mondana véleményét a közönségről mint olyanról, arról az általános süketésgről, amely megalapozza a mindent átható hiábavalóságot. Ez a hiábavalóság pedig annak a megvetésnek a táptalaja, amelyet a „gondolat” korábbi hívei érezni kényszerülnek ebben a világban, ahol csak „az *ADD IDE primitív mocská*” érvényesül, ahol „a nyelv a szennyesünk”, s a gondolkodás teljesen és tökéletesen értelmét veszítette. Az *utolsó farkas* főhőse nem keres kiutat vagy fogódzót, José Miguel története teljesen az ő akaratan kívül talál rá és teperi le. Úgy jutunk el a régmódi vadőr történetéhez, hogy közben teljesen vaktában érin-

tünk néhány köztes állomást, vadászokkal találkozunk, egy hatalmas kitömött farkastetemre akadunk egy üvegvirtrinben, bebarangoljuk a sivar Extremadurát, s a banális történetből sűrű és súlyos érzelmek, indulatok szabadulnak fel, miközben nagyobbrészt mégis rejtve maradnak.

Nehéz lenne magyarázatot találni rá, miért pont ezt a Krasznahorkai-szöveget jelentette meg a Magvető piros vászonborítással, ünnepélyes külsővel, miközben, némi rugalmassággal, nyugodtan beilleszthették volna a 2008-as *Seiobo* elbeszélései közé; ugyanakkor mégsem olyan nehéz, hiszen az *utolsó farkas* a maga feszes, rendkívül körültekintően felépített, elevenen lüktető mondatzövevével valóban tüneményes gyöngyszeme kortárs prózánknek és ha nem is a legkiemelkedőbb, ám mindenképp izgalmas állomása a sokrétű, egyúttal azonban egyedülállóan homogén Krasznahorkai-életműnek.

(Krasznahorkai László: *Az utolsó farkas. Budapest, Magvető, 2009, 72 oldal*)

KRASZNAHORKAI
LÁSZLÓ
AZ UTOLSÓ
FARKAS
MAGVETŐ